

De Lage Landen

EEN GESCHIEDENIS
VOOR VANDAAG

Marnix Beyen
Judith Pollmann
Henk te Velde

De Lage Landen

Marnix Beyen
Judith Pollmann
Henk te Velde

De Lage Landen

EEN GESCHIEDENIS
VOOR VANDAAG

- 07 **INLEIDING**
**De Lage Landen.
Meer dan een
belangen-
gemeenschap?**
- 15 **De Middel-
eeuwse basis**
- 21 **Integratie**
[1419–1549]
- 31 **Religie.
Een nieuwe
splijtzwam**
[1520–1567]
- 39 **Burgeroorlog**
[1567–1577]
- 49 **Een gods-
dienstoorlog**
[1577–1609]
- 55 **Follow the money**
[1585–1609]
- 61 **Scheiding
der geesten**
[1609–1621]
- 67 **De noodzaak
van oorlog**
[1621–1648]

INHOUD

77	Macht tussen de machten [1648-1672]	141	Oorlog, democratie en grondwet
83	In de ban van Frankrijk [1648-1747]	151	Tussen de Wereldoorlogen
89	Het einde van de Gouden Eeuw	165	De Tweede Wereldoorlog
93	Omwentelingen [1748-1792]	175	De erfenis van de Tweede Wereldoorlog
101	Revoluties [1792-1815]	183	Welvaart en nieuw burgerschap
107	Het Verenigd Koninkrijk [1815-1830]	191	De dekolonisatie
115	Liberalisme in Zuid en Noord [1830-1880]	197	De jaren zestig
127	Mobilisatie, modernisering, imperialisme [1880-1914]	207	Crisis en populisme
		219	EPILOOG
		223	Verder lezen

DE LAGE LANDEN

MEER DAN

EEN BELANGEN- GEMEENSCHAP?

Waarom een boek over de geschiedenis van de Lage Landen? De benaming Lage Landen of Nederlanden wordt sinds de middeleeuwen gebruikt om een regio te omschrijven die ongeveer samenvalt met de huidige Benelux, maar waartoe ook wel delen van Oost-Friesland, het Rijnland en Noord-Frankrijk zijn gerekend. Deze gebieden vormen geen staatkundige eenheid. Het huidige België, Nederland en Luxemburg zijn maar gedurende twee korte periodes onder hetzelfde bestuur verenigd geweest; tussen 1543 en 1581 (en dan nog zonder het Luikse), en tussen 1815 en 1830. De Lage Landen zijn ook geen taalkundige eenheid. We spreken er vandaag de dag nog Nederlands, Frans, Duits en Luxemburgs en een hele reeks streektalen zoals het Fries, Limburgs, Waals en Picardisch.

Toch is er veel dat deze gebieden verbindt. Het uitgangspunt voor dit boek is dat ze een politieke cultuur delen waarin sinds jaar en dag veel ruimte is voor onderlinge verschillen; critici noemen dat “particularisme”.

Aanvankelijk ging het vooral om lokale verschillen. Gewesten, steden en dorpen hechtten aan hun recht om de dingen op hun eigen manier te organiseren. Sinds de negentiende eeuw is het verschil ook ideologisch. Zowel België als Nederland kende bijvoorbeeld lange tijd een “verzuild” politiek bestel, en nog steeds is het politieke landschap er versplinterd. Maar juist als tegenwicht tegen het particularisme voorziet de politieke cultuur ook in een lange traditie van overleg en collectief bestuur, en een grote bedrevenheid in het onderhandelen. In de Nederlandse context wordt dit soms “polderen” genoemd, omdat er ten onrechte wordt aangenomen dat deze traditie is ontstaan door de noodzaak tot samenwerking in het waterbeheer. De onderliggende aanname is dat de betrokken partijen een belangengemeenschap vormen, die alleen kan werken als er genoeg “draagvlak” is bij alle partijen. Dat betekent “schikken en plooiën” tot er consensus is. In de Belgische context wordt er ook onderhandeld, geplooid en geschikt, maar daar is consensus geen doel op zich, en is de inzet vooral de macht te verkavelen. Ondanks de gemeenschappelijke basisingrediënten van de politieke cultuur gingen burgers in beide landen zich dus na verloop van tijd toch heel verschillend tot hun politieke overheden verhouden. De dynamieken die dat verschil verklaren, zullen in dit boek ruimschoots aan bod komen.

De politieke cultuur van de Lage Landen is door minstens vier factoren bepaald. De eerste daarvan is geopolitiek. Net als het Nederrijngedebied en Noord-Frankrijk, zijn de Lage Landen bij uitstek het gebied waar de Franse en Duitse machtsblokken als tektonische platen tegen elkaar aan schuiven. Sinds de eerste ruzies over de erfenis van Karel de Grote in de negende eeuw van de christelijke jaartelling, is vrijwel ieder gewapend conflict in West-Europa dan ook uitgemond in krijgsgeweld in de Lage Landen, vooral in het zuiden en oosten daarvan. Omdat de Lage Landen ook voor Engeland de toegang tot het Europese continent vormen, volgde en volgt men die bewegingen ook daar met argusogen, en vele malen besloten ook Engelse machthebbers zich met de Lage Landen te bemoeien. Op de beruchte Vlaamse slagvelden uit de “Groote Oorlog” van 1914-1918 was in de eeuwen daarvoor al veel vaker Frans, Duits en Engels bloed gevloeid.

Voor de grote mogendheden om hen heen is de vraag wie de Lage Landen controleert dus altijd te belangrijk om aan het toeval te worden overgelaten. Tegelijkertijd biedt dat aan de inwoners van de Lage Landen soms kansen

INLEIDING

[1] MEESTER VAN DE HEILIGE ELISABETHSPANELEN, *De Elisabethsvloed* (linker paneel), c. 1495, Rijksmuseum, Amsterdam. Op dit buitenpaneel van een altaarstuk werden de gevolgen afgebeeld van de Elisabeths-

vloed, die in 1421 het gebied rond Dordrecht onder water had gezet. Het werd besteld door nakomelingen van de inwoners van het verdronken dorp Wieldrecht, die in Dordrecht een nieuw tehuis hadden gevonden.

om de ene grote mogendheid tegen de andere uit te spelen, of om te profiteren van de status als buffergebied. Dat zien we zelfs nog terug in de rol die Nederland en België tegenwoordig spelen in de Europese Unie.

De tweede grote factor die de politieke cultuur heeft gevormd is het waterrijke landschap, dat op veel plaatsen door mensenhand is gemaakt en steeds opnieuw op de schop is genomen. Drie grote rivieren, Rijn, Maas en Schelde, en hun iets kleinere zusters als de Leie, de Samber en de IJssel vertakten zich in het vlakke land tot tal van waterlopen. De noordelijke en westelijke delen van de Lage Landen liggen bovendien onder de zeespiegel, en het beheersen van waterstanden vergt al eeuwenlang een gemeenschappelijke bestuurlijke inspanning. ^[11.1]

De kustgebieden van Vlaanderen werden al in de elfde eeuw met veel geploeter bedijkt en ingepolderd om geschikt te worden voor menselijke bewoning. Grote stormvloed en dijkdoorbraken zorgden in de twaalfde en dertiende eeuw voor grote veranderingen in het landschap, zoals de verdieping van het Zwin, het ontstaan van de Wadden, de Dollard, en de vorming van de Zuiderzee. Via bedijking en inpoldering werd veel van dat land op den duur teruggewonnen, maar door turfwinning zijn veengebieden soms weer onder water komen te staan, en de zeespiegelstijging betekent een nieuwe bedreiging. Ook rond de rivieren blijft het risico op overstromingen altijd actueel. De beheersing van het water is een collectieve aangelegenheid. Ingrijpen in de bovenstroom van rivieren, bijvoorbeeld door kanalen te graven, heeft vergaande consequenties voor lageregelegen gebieden. Dat kan tot forse politieke conflicten leiden, maar de noodzaak om waterbeheer gezamenlijk aan te pakken, leidde in de middeleeuwen ook tot vormen van bestuurlijke samenwerking die verrassend doeltreffend konden zijn. Zo slaagde men er al rond 1200 in het Sticht Utrecht en Holland in om de afwatering van alle waterlopen om te keren van zuid naar noord. Het initiatief voor dit soort grote werken lag aanvankelijk wel in de handen van abdijen of grote landeigenaren als de kapittels van het bisdom Utrecht, maar voor de uitvoering moesten ze met alle belanghebbenden, dus ook de boeren, samenwerken. Al bleef het behouden, creëren en ontwateren van landbouwareaal een voortdurende zorg, water was niet alleen een probleem, want waar water is, zijn ook kansen voor handel. Tot diep in de negentiende eeuw was vervoer over water drie keer zo goedkoop als vervoer over land.

Een gebied met veel waterwegen prees zich dus gelukkig. Nog steeds liggen twee van de grootste zeehavens van Europa in de Lage Landen.

Waar het landschap wel heuvels en bergen kende, was het meestal dunner bevolkt en waren de politieke verhoudingen vaak ook meer in lijn met die in de buurlanden. Adellijke grootgrondbezitters hadden daar vaker het heft in handen. Pas de versnelde exploitatie van mijngebieden in het oosten bracht tussen 1750 en 1950 niet alleen grote demografische veranderingen, maar ook nieuwe politieke verhoudingen. Ook de taalgrens heeft een landschappelijke dimensie; men spreekt vooral Nederlands ten noorden van de weg die de Romeinen ooit tussen Boulogne en Keulen aanlegden; die weg scheidde de rijke lössgronden ten zuiden van de weg, die de Romeinen graag goed wilden verdedigen, van de zanderige en waterige gebieden in het noorden.

Verstedelijking is de derde factor die de politieke cultuur heeft bepaald. In de middeleeuwen vormden zich overal in de Lage Landen handelscentra rond plaatsen waar goederen vervolgens konden worden overgeslagen, waar de rivieren goed over te steken waren, of waar zeeschepen gemakkelijk konden aanlanden. Vaak groeiden die uit tot steden. Het lot van die steden was direct verbonden met de waterlopen. Omdat het Zwin in de twaalfde eeuw breder en dieper werd, bood dat nieuwe kansen aan Brugge, en de verzanding van de Oude Rijn betekende voor Leiden en Katwijk het einde van hun oude handelspositie.

Rond 1500 woonde al een derde deel van de 2,6 miljoen mensen in de Nederlanden in een stad. Zelfs het minst verstedelijkte gewest, Luxemburg, had toen al vijftien procent stedelingen. Het was daarmee veel stedelijker dan de meeste andere gebieden in Europa. In de Lage Landen was de mate van verstedelijking niet alleen uitzonderlijk groot, maar waren er ook erg veel steden. Een paar daarvan waren omvangrijk. Gent had in 1300 al vijftien-zestigduizend inwoners, en Antwerpen in 1550 honderdduizend. Maar er waren daarnaast tientallen andere gemeenschappen, groot en klein, die erin waren geslaagd zogenaamde stadsrechten te verkrijgen van de feodale landsheren die in heel Europa de macht hadden. Stedelingen werden verlost van de meeste individuele financiële en militaire verplichtingen die hoorden bij de traditionele feodale status en konden als collectief gaan optreden. Ze kregen allerlei rechten om hun territorium te beveiligen, economische

activiteiten te ontplooien en te reguleren, bijvoorbeeld om markten te houden en gilden op te zetten voor handels- en handwerklieden, maar ook om recht te spreken en zichzelf te besturen. Die stadsrechten konden onderling flink van elkaar verschillen, maar ze onderscheidde de steden minder van elkaar dan van de meeste inwoners van het platteland. Anders dan in sommige andere delen van Europa waren plattelanders in de Lage Landen al tegen het einde van de middeleeuwen niet meer “horig” en aan de grond gebonden. Alleen in delen van het huidige Overijssel was een deel van de boeren nog onderworpen aan “herendiensten”, de plicht om arbeid te leveren aan hun heren. Sommige plattelanders hadden ook wel enige inspraak, bijvoorbeeld omdat ze mee verantwoordelijk waren voor dijkbeheer. Maar stedelingen woonden meestal veiliger, hadden betere rechtsbescherming en mochten ook veel meer economische activiteiten ontplooien.

Een laatste belangrijke factor in de politieke cultuur van de Nederlanden ligt in de grote spanning tussen bestuurlijke eenwording en gevoelde en beleefde onderlinge verschillen. De geopolitieke positie, het landschap en de stedelijke handelseconomieën van de Lage Landen nodigen wel uit tot samenwerking uit welbegrepen eigenbelang, maar dat leidt niet vanzelfsprekend tot solidariteit, laat staan tot het ontstaan van een gemeenschappelijke identiteit of een gevoelsgemeenschap. Dat zulke gemeenschappen er in de Lage Landen toch kwamen, was lang niet altijd omdat overheden dat van bovenaf zo bedacht hadden. Zoals we zullen zien, ontstonden ze minstens zo vaak door actie van onderop.

I

DE MIDDEL- EEUWSE BASIS

Hoewel de steden in de Lage Landen op verschillende momenten en met verschillende doelen werden gesticht, hadden ze qua inrichting, bestuur en cultuur rond 1400 toch veel gemeen met elkaar, en ook met andere steden in Europa. Ze werden geregeerd door stadsbesturen, meestal de welvarendste stedelingen, die zelf de stedelijke regelgeving maakten en op de uitvoering ervan toezagen. Soms werden die stadsbesturen ieder jaar opnieuw benoemd. Dat ging in bepaalde gevallen via een systeem van verkiezingen, waarbij het bezittende deel van de mannelijke bevolking meestemde, steeds vaker ook door coöptatie, waarbij bestuurders zelf de nieuwelingen benoemden of dat deden in samenspraak met hun landsheren. Maar ook als er geen jaarlijkse regeringswisseling was, roteerden de taken. Wie het ene jaar burgemeester of rechter (schepen) was, moest het jaar erop het stokje doorgeven.

Op basis van een mix van ideeën uit de klassieke oudheid en uit de christelijke traditie, werd de premoderne stad gezien als een *corpus*, een lichaam. Dat lichaam was gezond als het in balans en harmonie was. Dit was te bereiken als alle ledematen zonder “eigenbaat”, zelfzuchtigheid, hun rol in het geheel vervulden. Het uitgangspunt was dat stadsbestuurders in principe gelijken waren van elkaar en van de andere burgers,

maar dat hun rollen verschilden. In het stedelijk lichaam waren stadsbestuurders het hoofd. Zij vertegenwoordigden het “algemeen belang”, als patriarchale vaders in de stedelijke huishouding en beheerders van de stedelijke belastinginkomsten. In die hoedanigheid vonden ze het ook hun taak om te luisteren naar de bevolking. Overal werd stedelijke wetgeving vooral gemaakt op verzoek van burgers. Dat zou tot de late achttiende eeuw zo blijven. Die regelgeving ging over alles wat het gemeenschappelijk belang betrof. Er waren veel economische regels, maar er waren er ook over ruimtelijke ordening, water en bouwmaterialen, lawaai, vuil en stank, over het betalen van schulden en over toegang tot de stad. Terwijl de hogere overheden nog een zeer beperkt takenpakket hadden, ontstonden er in steden ook al allerlei sociale voorzieningen. Hoewel die aanvankelijk vaak vanuit de kerken waren georganiseerd, begonnen stedelijke overheden en burgers zich in de late middeleeuwen al te bemoeien met liefdadige instellingen die oorspronkelijk vanuit religieuze ordes waren opgericht: scholen, ziekenhuizen en voorzieningen voor wezen en ouderen werden een vast element in het stedelijke leven. Ook om oproeren te bestrijden, werd er in tijden van duurte strak de hand gehouden aan maximumprijzen voor levensmiddelen en werd voedslexport verboden. Soms legden de steden zelfs noodvoorraden aan. Er waren tegelijk maar weinig stedelijke ambtenaren, zodat de uitvoering van besluiten meestal aan burgers en burgerorganisaties moest worden overgelaten. Er werd bovendien een beroep op burgers gedaan voor de stadsverdediging, en soms ook in militaire campagnes.

Aan de militaire kant van het burgerleven zat voor bestuurders echter ook iets gevaarlijks. Omdat er vrijwel geen politiemacht was en de meeste landsheren geen permanente garnizoenen in de steden legerden, waren stadsbestuurders tot in de negentiende eeuw goeddeels afhankelijk van de medewerking van hun burgers. Weigerden die hun stadsbestuur te steunen of raakten ze met elkaar slaags, dan kon een stadsbestuur maar weinig doen. Het was dus zaak om de steun van een fors deel van de bevolking te behouden. Daarbij kon een stadsbestuur er plezier van hebben dat de burgers zelf ook weer georganiseerd waren in allerlei andere “corporaties”. Dat kon beroepsmatig zijn, als lid van een ambachtsgilde of een koopliedengilde, maar ook als inwoner van hun buurt, als lid van een religieuze broederschap of een literaire club (de zogenaamde rederijkers). Schuttersgilden kwamen

bijeen voor oefeningen, om “de vogel te schieten”; bezoekende landsheren mochten altijd even meedoen.

Vanwege dit alles was een verrassend groot deel van de mannelijke stedelijke bevolking al sinds de middeleeuwen vertrouwd met aspecten van de lokale politieke cultuur en enige vorm van bestuurlijke verantwoordelijkheid. Alle mannen van enig gewicht hadden bijvoorbeeld wel eens een petitie ingediend of “een rekening afgehoord”, dat wil zeggen dat ze een financieel verslag van hun organisatie hadden horen voorlezen. Ook veel van het religieuze en sociale leven in de stad speelde zich af rond deze corporatieve organisaties. De gilden waren ooit ontstaan uit groepen kooplieden die beloofden dat ze elkaar op de reis heen en weer naar jaarmarkten zouden bijstaan. Dat betekende ook dat ze voor elkaars begrafenis zorg zouden dragen. Zolang iedereen rooms-katholiek was, hadden de corporaties ook een vanzelfsprekende religieuze dimensie, bijvoorbeeld omdat ze samen een altaar hadden in een van de lokale kerken en daar missen lieten lezen voor de zielen van overleden broeders en hun gezinnen. Ze trokken ook regelmatig samen op in de processies, die in iedere stad plaatsvonden. Met name in de grote stedelijke processies waarmee steden bijvoorbeeld overwinningen, epidemieën, of wonderen herdachten, waren de corporaties vaak prominent vertegenwoordigd. In een echo van het Laatste Avondmaal en de eucharistie, was ook gezamenlijk eten en drinken een belangrijk ritueel element van feestelijkheden.

Hoewel de religieuze dimensie in de Noordelijke Nederlanden op den duur goeddeels zou verdwijnen, bleef veel van de stedelijke burgerschaps-cultuur tot in de negentiende eeuw in stand. Die cultuur was zo belangrijk omdat er een groot gat zat tussen het ideaal van stedelijke eenheid en de dagdagelijkse werkelijkheid, waarin er binnen de steden grote belangenconflicten waren tussen regeerders en burgers, tussen en binnen gilden, en tussen gildemeesters en de straatarme vrouwen, mannen en kinderen die iedere dag opnieuw de kost bij elkaar moesten scharrelen. Mensen met burgerrechten (vaak ook poorters genoemd), die konden worden geërfd of gekocht, hadden meer bevoegdheden dan andere ingezetenen. Mannen hadden, het sprak vanzelf, meer rechten en mogelijkheden dan vrouwen.

Het idee over hoe de stedelijke gemeenschap hoorde te werken, werd echter wel breed gedeeld. Dat bleek zelfs tijdens oproeren, als opstandige

mannen en vrouwen hun optreden in feite modelleerden naar dat van het wettig gezag, bijvoorbeeld door net als de autoriteiten de stedelijke alarmklokken te luiden, op te trekken met banieren en tromgeroffel en strakke regels te hanteren over wat er bij zo'n gelegenheid wel en niet mocht. Bij huisplunderingen vielen bijvoorbeeld zelden dodelijke slachtoffers. Het bleek ook uit hun eisen, die vaak focusten op het "herstel" van oude rechten en privileges. Daarbij ging het niet om het opeisen van "grondrechten", maar juist om de verdediging van "voorrechten". Stedelingen maakten een groot verschil tussen insiders en outsiders, bedelaars van buiten de gemeenschap werden geweerd, en voor plattelanders die op de vlucht waren voor oorlogsgeweld sloot men soms zonder pardon de poorten. Na het midden van de veertiende eeuw werden veel steden ook Joden, soms omdat ze die zagen als het verlengstuk van hun landsheer, soms vanwege de aanzwellende kritiek op de geldhandel of antisemitische geruchten over Joodse heiligschennis.

De steden werkten in sommige omstandigheden zeer efficiënt samen. Vooral in Gelre en het Oversticht hadden veel steden zich verbonden aan de Hanze, waarin Duitse en Scandinavische steden gezamenlijk optrokken om handelsprivileges te verwerven en te beschermen. De "zeven steden" in Vlaanderen, Atrecht (Arras), Brugge, Dowai (Douai), Gent, Ieper, Rijsel (Lille) en Sint-Omaars (Saint-Omer), trokken al in de twaalfde eeuw samen op in onderhandelingen met hun nieuwe graaf. Ze claimden als collectief het feodale recht om hun eed van trouw op te zeggen aan een heer als die "meinedig" was, dat wil zeggen zich niet aan de afspraken hield waarop hij bij zijn aantreden zelf een eed had afgelegd. Later zouden ook andere gewesten in de Lage Landen beklemtonen dat de relatie tussen heer en onderdanen wederkerig was. Onderdanen hoefden hun vorst niet te gehoorzamen als die zich niet aan zijn beloftes hield. In Brabant legde men dat in 1356 vast in de zogenaamde "Blijde Inkomst", de eed die alle hertogen van Brabant voortaan bij hun aantreden moesten afleggen. We zullen nog zien dat de Blijde Inkomst in de eeuwen daarna vaak zou worden aangehaald om verzet tegen de overheden te rechtvaardigen.

De steden waren echter ook met elkaar in competitie. Met behulp van de rechten en privileges die hun door hun landsheren werden vergund, probeerden zij ieder zo veel mogelijk economische activiteiten naar zich toe

te trekken. De steden trachtten ook hun concurrentiepositie te verbeteren door vrijstellingen van tolleren te regelen of een “stapelrecht” te bedingen, waarmee goederen altijd via een bepaalde stad moesten worden verhandeld. Landsheren gaven hun dit soort rechten als een beloning, bijvoorbeeld als compensatie voor militaire steun, in ruil voor de erkenning van een omstreden opvolger, toezeggingen dat er belasting zou worden opgehaald, of leningen zouden worden gegeven.

Van die landsheren waren er in de Lage Landen tussen de negende en vijftiende eeuw steeds wel een tiental. Geen van hen had een/de koningstitel. Ze ontleenden hun macht aan feodale erkenning door de koningen van Frankrijk of de keizers van het Heilige Roomse Rijk, die ook overkoepelend gezag uitoefenden over het huidige Duitsland, Oostenrijk en delen van Oost-Europa. De graven van Vlaanderen moesten door koningen van Frankrijk worden erkend, maar de graven van Holland, Zeeland, Henegouwen en Namen door de keizer. Ook de hertogen van Limburg, Gelre en Brabant waren afhankelijk van keizerlijke erkenning. Friesland en Groningen hoefden feitelijk geen landsheer te dulden. Ze waren trots op deze “Friese Vrijheid”, al bracht die wel met zich mee dat ze werden beheerst door grondbezitters die frequent met elkaar overloop lagen.

Een paar van de landsheren waren geestelijke gezagsdragers, die in theorie onafhankelijk waren, maar vaak werden benoemd met forse inmenging van de andere landsheerlijke families. De prins-bisschop van Utrecht regeerde tot 1528 niet alleen over de huidige provincie maar ook over Overijssel; formeel had hij zelfs controle over Friesland en Groningen, al bleef die bepaling dode letter. De prins-bisschop van Luik zou tot 1795 regeren over een groot deel van het gebied rond de Maas. De verschillende landsheerlijke families probeerden al vanaf de dertiende eeuw om via huwelijks-politiek of geweld controle over verschillende gewesten te krijgen, maar erg bestendig waren de resultaten daarvan aanvankelijk niet. Aan het einde van de veertiende eeuw begonnen zich echter twee blokken af te tekenen, die via huwelijk en vererving een eenheid zouden worden. Het ene blok verbond Holland, Zeeland en Henegouwen. Het andere stond onder gezag van de hertogen van Bourgondië, die sinds 1384 ook over Vlaanderen en Artesië regeerden. Vooral het rijke Vlaanderen was een belangrijk bezit. Na zijn aantreden in 1419 verwierf de nieuwe hertog Filips de Goede in korte tijd

controle over Brabant, Limburg, Namen, Henegouwen, Holland en Zeeland en Luxemburg. Ook de bisdommen Luik en Utrecht kwamen in zijn invloedssfeer. Het bezit van de handelsgewesten gaf hem toegang tot grote rijkdom – via belastingen, maar ook omdat hij makkelijker kon lenen. Dat hielp hem om te blijven betalen voor de oorlogvoering, die snel duurder werd nu ridderlegers steeds minder effectief werden en er steeds meer in artillerie moest worden geïnvesteerd. Zo ontstond er een nieuw machtsblok naast dat van de Franse koningen en de Duitse keizers. De opvolgers van Filips de Goede probeerden bovendien nadrukkelijk om dat machtsblok te integreren, met de bedoeling er uiteindelijk een zelfstandig koninkrijk van te maken. Voor het eerst kregen de Lage Landen een gemeenschappelijk politiek gezicht.